

การปฏิบัติกรรมฐานเพื่อรักษาตนตามแนวอัตตวรรคในอรรถกถาธรรมบท

The Meditation Practice For Self-Protection

According to The Attavagga (The Self) In The Dhammapada

จรุงใจ เกรียงบุรพา*

Jarungjai Kriangburapa

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Master of Art (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม**

Krissana Raksachom

อรชร ไกรจักร***

Orachorn Kraichackra

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Buddhist Studies Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: Jarungjai_CC@yahoo.com

Email: kritsana.rak@mcu.ac.th, Email: pu_2556@yahoo.com

Received: May 14, 2023

Revised: September 05, 2023

Accepted: November 03, 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาการปฏิบัติกรรมฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาของอัตตวรรคในคัมภีร์ธรรมบท (๓) เพื่อวิเคราะห์การปฏิบัติกรรมฐานเพื่อรักษาตนตามแนวทางอัตตวรรคในอรรถกถาธรรมบท เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติกรรมฐานทางพระพุทธศาสนามี ๒ ประเภท คือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน สมถกรรมฐานปฏิบัติตามกรอบของอารมณ์กรรมฐาน ๔๐ วิธี ส่วนวิปัสสนากรรมฐานคือการปฏิบัติกำหนดรูปนามในกรอบของไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โครงสร้างเนื้อหาของอัตตวรรค ทั้ง ๑๐ เรื่องเป็นการนำเสนอเรื่องราวของบุคคลและคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนการรักษาตน

* นางสาวจรุงใจ เกรียงบุรพา Miss Jarungjai Kriangburapa พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Art (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University

** ผศ.ดร.แม่ชี กฤษณา รักษาโฉม Asst.Prof.Dr.Krissana Raksachom ปรีกษานิพนธ์ Thesis Advisor

*** ผศ.พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร Asst.Prof.Dr.Orachorn Kraichackra ที่ปรีกษานิพนธ์ Thesis Advisor

ทั้ง ๑๐ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง โพธิราชกุมาร พระอุปัชฌายะ พระปธานิกตีสสเถระ มารดาของพระกุมาร กัสสปะ มหากาลอุบาสก พระเทวทัต สังฆเภทปริสัณณะ (การกระเสือกกระสนเพื่อจะทำลายสงฆ์) พระกาลเถระ จูฬกาลอุบาสก อตตทัตถเถระ เป้าหมายหลักในการรักษาตนคือ การบรรลุพระนิพพาน หากไปไม่ถึงเป้าหมายหลัก จะได้เป้าหมายรองคือ เกิดในโลกมนุษย์และเกิดในสวรรค์ การรักษาดนมี ๒ แบบ คือ (๑) การรักษาดนแบบคฤหัสถ์ ในกรอบของ ทาน ศีล ภาวนา (๒) การรักษาดนแบบ บรรพชิตคือ การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ในอรรถวรรคทั้ง ๑๐ เรื่องนั้น จำนวน ๗ เรื่องเกี่ยวกับวิปัสสนา จำนวน ๓ เรื่องชี้ให้เห็นถึงการไม่รักษาดน การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้ามี ๒ ลักษณะคือ (๑) สมมุติ-สัจจะ (๒) ปรมัตถสัจจะ คำว่า ดน ทั้ง ๑๐ เรื่องเป็นภาษาสมมุติสัจจะ เมื่อว่าโดยปรมัตถสัจจะแล้ว คำว่า ดน ไม่มี เป็นเพียงชั้น ๕ อย่างตนะ ธาตุ เท่านั้น ชั้น ๕ เป็นวิปัสสนาภูมิ การที่พระพุทธเจ้า ตรัสสมมุติสัจจะเพื่อให้บุคคลมีhiriโอดตปปะ ให้บุคคลทราบเรื่องกรรม เพื่อต้องการบอกชื่อบุคคล ที่สร้างเสนาสนะ เพื่อบอกให้ทราบว่าบุคคลกระทำอนันตริยกรรม เพื่อบอกให้ทราบว่าบุคคลมี พรหมวิหาร เพื่อบอกให้ทราบว่าบุคคลบรรลุพุพเพนิวาสนุสติญาณ เพื่อบอกให้ทราบว่าบุคคลถวายทาน บุคคลรับทาน พระพุทธเจ้าใช้ภาษาสมมุติแสดงธรรมหลังจากนั้นทรงใช้ภาษาปรมัตถ์เพื่อให้บุคคล ได้เข้าถึงวิปัสสนาญาณ

คำสำคัญ: การรักษาดน; สมมุติสัจจะ; ปรมัตถสัจจะ; อตตวรรค

Abstract

The study consisted of the following three objectives: (1) to investigate meditation practice in the Buddhist texts; (2) to explore structure and content of *Attavagga* in Dhammapada; and (3) to analyze meditation practice for self-protection based on *Attavagga* in Dhammapada. The study employed documentary research by examining the Tipitaka and commentaries.

From the study, the findings reveal that there are 2 types of meditation practice in Buddhism: *Samatha Kammatṭhāna* (tranquility) and *Vipassanā Kammatṭhāna* (insight meditation). *Samatha Kammatṭhāna* is practiced based on 40 meditation objects while *Vipassanā kammatṭhāna* is the contemplation of mind and matter under *Tilakkhaṇa* (the Three Characteristics) comprising *Aniccatā* (impermanence), *Dukkhatā* (state of suffering), and *Anattatā* (not self). The structure and content of *Attavagga* (the self) are related to individuals and stanzas that the Buddha taught about self-protection, and it consists of ten stories: Bodhirājakumāra, Venerable Upananda Sākyaputta, Venerable

Padhānikatissa, Mother of Kumārakassapa, Mahākāla Upāsaka, Devadatta, Schism in the Sangha, Venerable Kāla, Cūlakāla Upāsaka, and Venerable Attadattha. The main goal of self-protection is to attain *Nibbāna*. If one still does not attain *Nibbāna*, the secondary goal is to be born in human realm and heaven. There are 2 types of self-protection: 1) Self-protection for laypeople based on *Dāna* (giving), *Sīla* (precepts), and *Bhāvanā* (development); and 2) Self-protection for monks based on insight meditation. 7 of the 10 stories in *Attavagga* are about insight meditation, while the other 3 are the opposite of self-protection. There are 2 types of Dhamma exposition by the Buddha: 1) *Sammati-sacca* (conventional truth) and 2) *Paramattha-sacca* (ultimate truth). All 10 stories are conventional truth, as there is no ‘self’ in the ultimate truth but merely the *Khandha* (the five aggregates) and *Dhātu* (elements). The Buddha used conventional truth to teach individuals about *Hiri* (moral shame), *Ottappa* (moral dread), *kamma*, names of people who built lodging, *Anantariya-kamma* (immediacy-deeds), *Brahmavihāra* (sublime states of mind), *Pubbenivāsānusati-ñāṇa* (recollection of past lives), and offering *dāna* (giving). The Buddha used conventional truth to expound the Dhamma before using ultimate truth so that individuals to reach *Vipassanā-ñāṇa* (insight knowledge).

Keywords: Self-Protection; Sammati-Sacca; Paramattha-Sacca; Attavagga.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความสำคัญในการจัดการชีวิตที่ดีย่อมต้องมีการออกแบบชีวิต บีช (Beach) ได้กล่าวไว้ว่าการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ดีตามที่ต้องการกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลนั้นต้องมีกระบวนการที่ผ่านการจัดการตนเพื่อการเรียนรู้เพิ่มความชำนาญ^๑ ซึ่งข้อความนี้สอดคล้องกับ กู๊ด (Good) ให้ความเห็นของการฝึกทักษะแก่บุคคลนั้นเป็นกระบวนการให้ความรู้ภายใต้เงื่อนไขซึ่งต่างจากการจัดการเรียนการสอน^๒ การปฏิบัติกรรมฐาน ก็เป็นกระบวนการเพิ่มความชำนาญของแต่ละตน คำว่าตนเป็นคำที่ปรากฏอยู่ในหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาดังข้อความว่า “เธอทั้งหลาย จงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็น

^๑ Beach, Dale S, *Personnel: The Management of People at Work*, 3rd., (New York: Macmillan Publishing Co., 1970), p. 193.

^๒ Good, Carter V., *Dictionary of Education*, 3rd ed., (New York: McGraw-Hill Book Company, 1973), p. 613.

ที่พึง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เกิด”^๓ และว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่า จะเป็นที่พึ่งได้ เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก”^๔

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการฝึกตนและการพัฒนาตนจนเป็นที่พึ่งของตนเองได้ หลักคำสอนว่าด้วยตนมีปรากฏชัดเจนในคัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบทในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ซึ่งพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ บรรจุไว้ทั้งหมด ๕ คัมภีร์คือ

๑) ขุททกปาฐะ	๒) ธรรมบท
๓) อุทาน	๔) อิติวุตตกะ
๕) สุตตนิบาต	

ในส่วนของคัมภีร์ธรรมบทนั้นเป็นคาถาล้วนมีทั้งหมด ๒๖ วรรค ๓๐๕ เรื่อง ๔๒๓ คาถา^๕ ในจำนวน ๒๖ วรรคนั้น วรรคที่ ๑๒ เป็นวรรคที่สอนเกี่ยวกับเรื่องตน เรียกว่าอัตตวรรค มีจำนวน ๑๐ เรื่องคือ (๑) เรื่องโพธิราชกุมาร (๒) เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร (๓) เรื่องพระปธานิกตีสสเถระ (๔) เรื่องมารดาของพระกุมารกัสสปเถระ (๕) เรื่องอุบาสกชื่อมหากาล (๖) เรื่องพระเทวทัต (๗) เรื่องสังฆเภทปริสักกณะ (กระสือกระสนเพื่อจะทำลายสงฆ์) (๘) เรื่องพระกาลเถระ (๙) เรื่องจุฬกาลอุปาสก (๑๐) เรื่องพระอิตตทัตถเถระ

เนื้อหาในแต่ละเรื่องเป็นการอธิบายเกี่ยวกับเรื่องการฝึกตน ในเรื่องโพธิราชกุมารอธิบายถึงเรื่องการรักษาดน ๓ ช่วงวัย คือ ปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย เรื่องอุปนันทศากยบุตร เป็นเรื่องที่บุคคลนั้นต้องสอนตนเองก่อนที่จะไปสอนบุคคลอื่น เรื่องพระปธานิกตีสสเถระผู้ประกอบความเพียรเป็นเรื่องเกี่ยวกับสอนบุคคลอื่นอย่างไร ตนต้องปฏิบัติตนอย่างที่ดีสอนบุคคลอื่น เรื่องมารดาของพระกุมารกัสสปเป็นเรื่องเกี่ยวกับตนเป็นที่พึ่งของตน คนอื่นไม่มีใครเป็นที่พึ่งได้ เรื่องอุบาสกชื่อมหากาล ตนทำบาปบาปนั้นจะเกิดจากตน มีตนเป็นแดนเกิดนำบุคคลนั้นไปเกิดในที่ไม่ดี เรื่องพระเทวทัต เป็นเรื่องเกี่ยวกับต้นเหตุที่เป็นเหตุให้ตนทำผิด เรื่องกระสือกระสนที่จะทำลายสงฆ์ การพยายามทำสังฆเภท เป็นเรื่องเกี่ยวกับ กรรมดีคนดีทำงาน คนชั่วทำยาก กรรมชั่วคนชั่วทำงาน คนดีทำยาก เรื่องพระกาลเถระ เป็นเรื่องเกี่ยวกับบุคคลที่คัดค้านคำสอนของพระอรหันต์ เรื่องจุฬกาลอุปาสกเป็นเรื่องเกี่ยวกับ ตนทำบาปเอง ย่อมเศร้าหมองเอง ตนไม่ทำบาปย่อมบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์ใจ ความไม่บริสุทธิ์ใจเป็นของมีเฉพาะตน เรื่องอิตตทัตถเถระ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำประโยชน์ของตนให้สำเร็จก่อนค่อยทำประโยชน์ของผู้อื่น^๖

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐/๕๙.

^๔ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๐/๘๒.

^๕ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๘๑-๘๔.

^๖ ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑-๘๙.

ส่วนของพระไตรปิฎกที่เกี่ยวกับอัตรวรรคทั้ง ๑๐ เรื่องนั้นมีเนื้อหาเพียงคาถาบทร้อยกรองไม่ปรากฏรายละเอียดปลีกย่อย เกี่ยวกับบุคคล สถานที่ บริบทเหตุการณ์ที่เป็นเหตุให้พระพุทธรเจ้าตรัสพระคาถาเกี่ยวกับเรื่องตน เป็นต้นว่า ให้มีตนเป็นที่พึ่ง ดูเหมือนเป็นการสอนให้ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน และคำสอนที่ว่าให้ทำประโยชน์ของตนเองให้สำเร็จก่อนค่อยไปช่วยในประโยชน์ของคนอื่น หรือ การที่จะสอนคนอื่น ตนควรตั้งอยู่ในคุณธรรมนั้นก่อน ในอัตรวรรคทั้ง ๑๐ เรื่องอัตรวรรคนั้นมีนัยยะ คำสอนที่น่าสนใจศึกษา ประเด็นคำว่า รักษาตน เป็นการรักษาแบบใด ตน ในอัตรวรรคคืออะไร เหตุใดพระพุทธรเจ้าจึงสอนให้มีตนเป็นที่พึ่งในเมื่อพระพุทธรเจ้าสอนว่า ตน ไม่มีอยู่จริง ตน เป็นอนัตตา ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในตน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการรักษาตนในอัตรวรรคทั้ง ๑๐ เรื่อง เพื่อวิเคราะห์เรื่องตน การรักษาตน การฝึกตน การมีตนเป็นที่พึ่ง ฝึกตนอย่างไรจึงชื่อว่าฝึกดีหาความสัมพันธ์กับเรื่องชั้น ๕ อันเป็นวิปัสสนาภูมิ เชื่อมโยงกับพระสูตรอื่นในพระไตรปิฎก ศึกษากรรมฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา วิเคราะห์กรรมฐานภายใต้กรอบของการรักษาตนตามแนวทางอัตรวรรค

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการปฏิบัติการฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาของอัตรวรรคในคัมภีร์ธรรมบท
๓. เพื่อวิเคราะห์การปฏิบัติการฐานเพื่อรักษาตนตามแนวทางอัตรวรรคในอรรถกถาธรรมบท

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาค้นคว้า และ รวบรวมจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ อรรถกถาธรรมบทอัตรวรรค
๒. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รวบรวมไว้โดยใช้หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของสฤงศ์ จันทวานิช ใน ๖ วิธี ดังต่อไปนี้

- ๑) การจำแนกประเภทข้อมูล (typological analysis)
- ๒) การเปรียบเทียบข้อมูล (comparison)
- ๓) การสร้าง ข้อสรุปแบบอุปนัย (analytic induction)
- ๔) การตีความข้อมูล (interpretation)
- ๕) การอธิบายสาเหตุและการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล (cause description)

- ๖) การเชื่อมโยงข้อมูลโดยจินตนาการเชิงสังคมวิทยา (sociological imagination)^๗
๔. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษา

การปฏิบัติกรรมฐานของแต่ละบุคคลนั้นเป็นการบ่มเพาะจิตให้มีความรู้และเข้าใจในชั้น ๕ และเพื่อให้เข้าใจถึงคำว่า ชีวิต คือ อะไร มนุษย์เกิดมาทำไม แล้วมนุษย์จะมีชีวิตอยู่อย่างไร การศึกษาในพระพุทธศาสนามี ๒ อย่างคือ (๑) คัมภีร์ (๒) วิปัสสนาธุระ คัมภีร์เป็นบาทฐานของวิปัสสนาธุระ การเรียนปริยัติธรรมมีการเรียนนิกายที่เป็นหมวดคำสอนจะเป็น ๑ หรือ ๒ นิกาย หรือหลายนิกาย และถ่ายทอดต่อจากรุ่นสู่รุ่น การเรียน ๑ นิกาย ๒ นิกาย หรือ พระพุทธพจน์ คือ พระไตรปิฎกทั้งหมดตามสมควรแก่ปัญญาของตน และ ทรงจำ กล่าว บอก พระพุทธพจน์นั้น ข้อความเหล่านี้ย้าให้ทราบว่า การศึกษาปริยัติธรรมเป็นบาทฐานให้เข้าสู่การปฏิบัติธรรมและยังมีหลักฐานที่แสดงความสำคัญของปริยัติธรรม ดังนี้แท้จริงเมื่อไม่มีปริยัติ ปฏิเวธก็มีไม่ได้ เมื่อมีปริยัติ ปฏิเวธมีแน่นอน พระอานนทได้กล่าวถึงการทรงจำปริยัติธรรมของตนเองว่าได้เรียนมาจากพระพุทธเจ้า ๘๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น ๘๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น ๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น ๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น สากและสากิกาทันหลายจะต้องเป็นพหูสูตร ทรงสูตร สัมผัสสูตร เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วน ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก จำขึ้นใจ แหว่งตลอดด้วยทวิญญู สามารถอธิบายธรรมได้คล่องแคล่วอย่างมีหลักการ สำหรับวิปัสสนาธุระนั้นคือ การเรียนสติปัฏฐาน ๔ ประการ คือ

๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน มีเนื้อหาแบ่งออกเป็น ๖ หมวด คือ (๑) หมวดลมหายใจ (๒) หมวดอิริยาบถ (๓) หมวดสัมผัสขันธ์ (๔) หมวดธาตุมนสิการ (๕) หมวดสิ่งปฏิภูล (๖) หมวดป้าข้า ๙

๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการกำหนดเวทนา ๓ ประการคือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา กำหนดความสุข ความทุกข์ ความไม่สุขไม่ทุกข์

๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน กำหนดรู้สภาวะของจิตที่มีลักษณะของราคะ โทสะ โมหะ ลักษณะที่ได้มาน จิตที่หลุดพ้นจากกิเลส

๔) อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย ได้แก่ นิรวรรณ ๕ ชั้น ๕ आयตนะ ๑๒ โพชฌงค์ ๗ สัจจะ ๔

^๗ Chantavanich, S., *Qualitative Research Methods*, 17th ed., (Bangkok: Chulalongkorn University, 2010).

อัตรวรรค เป็นส่วนหนึ่งของ คัมภีร์ธรรมบท ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ในเล่มที่ ๒๕ มี ๕ คัมภีร์ คือ

๑) ขุททกปาฐะ	๒) ธรรมบท
๓) อุทาน	๔) อิติวุตตกะ
๕) สุตตนิบาต	

คัมภีร์ธรรมบทมีทั้งหมด ๒๖ วรรค สำหรับอัตรวรรคนั้นมีทั้งหมด ๑๐ เรื่อง พระพุทธเจ้าเน้นหนักเกี่ยวกับการรักษาตน คำว่าตนในอัตรวรรคเป็นภาษาสมมุติ เพราะบุคคลทั้งหลายมีอุปนิสัยในการที่จะเข้าใจภาษาสมมุติ ดังนั้นในธรรมบทจึงนำเรื่องเกี่ยวกับตนอันเป็นภาษาสมมุติมาจัดไว้เป็นกลุ่มหนึ่งเพื่อสอนวิธีการรักษาตนให้ชื่อว่า อัตรวรรค ดังนี้

ลำดับ	ชื่อเรื่องในอัตรวรรค
๑	โพธิราชกุมาร
๒	พระอุปนันทศากยบุตร
๓	พระปธานิกตีสสเถระ
๔	มารดาของพระกุมารกัสสปเถระ
๕	อุบาสกชื่อมหากาล
๖	พระเทวทัต
๗	สังฆเภทปริสัฏกานะ (การกระเสือกกระสนเพื่อจะทำลายสงฆ์)
๘	พระกาลเถระ
๙	จุฬกาลอุบาสก
๑๐	พระอัตรทัตถเถระ

โครงเรื่องทั้ง ๑๐ เรื่องนั้น มีลักษณะบอกเนื้อหาของพระธรรมเทศนาเป็นคาถา นำส่วนแรกของคาถามาตั้งไว้ เนื้อหาในส่วนนี้จะเป็บบทเกริ่นนำของพระอรรถกถาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์ธรรมบท กล่าวถึงสถานที่พระพุทธเจ้าตรัสคาถา ปรรณโค และเล่าเรื่องประกอบ เนื้อหาของเรื่อง และบางเรื่องมีคาถาเพียง ๑ คาถา บางเรื่องมี ๒ คาถา สำหรับเรื่องที่มี ๑ คาถา อัตรวรรคทั้ง ๑๐ เรื่อง เป็นคาถาปฐยาวัตรฉันท์ รายละเอียดเกี่ยวกับปฐยาวัตรฉันท์คือ ๑ คาถามีทั้งหมด ๔ บาท ๆ ละ ๘ คำ มีทั้งหมด ๓๒ คำ เวลาสวดจะหยุดทุก ๔ คำ ดังตัวอย่าง ดังนี้

ลำดับ	คาถา	เรื่อง
๑	อตตานุเจ ปิย ชลญา รกเขยย น สุรกขิต์ ตินณมณญตรุ ยามิ ปฏิกุเคยย ปณทิตติ. “ถ้าบุคคลรู้ว่าตนเป็นที่รัก ก็ควรรักษาตนนั้นไว้ให้ดี บัณฑิตควร ประคับประคองตนไว้ให้ได้อย่างน้อยยามใดยามหนึ่งใน ๓ ยาม” บาทที่ ๑ ดังนี้ ๑. อต ๒. ตา ๓. นญ ๔. เจ ๕. ปี ๖. ย ๗. ชญ ๘. ญา บาทที่ ๒ ดังนี้ ๑. รก ๒. เขย ๓. ย ๔. น ๕. สุ ๖. รก ๗. ขิ ๘. ต บาทที่ ๓ ดังนี้ ๑. ติน ๒. ณ ๓. มณ ๔. ญ ๕. ต ๖. ร ๗. ย ๘. ม บาทที่ ๔ ดังนี้ ๑. ป ๒. ฏิ ๓. ขค ๔. เคย ๕. ย ๖. ปณ ๗. ทิ ๘. โต ทั้งหมด ๔ บาทจึงมี ๓๒ คำ	โพธิราชกุมาร

เนื้อหาของอรรถวรรคทั้ง ๑๐ เนื้อหาโดยย่อ คือ

๑) เรื่องโพธิราชกุมาร พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลรักษาดน คนมีปัญหาควรรักษาตนให้ได้แม้ใน
 วยใดวยหนึ่ง การรักษาตนสำหรับคฤหัสถ์ คือ การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา การรักษาตนสำหรับ
 บรรพชิต คือ การบำเพ็ญสมณธรรม สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน

๒) เรื่องอุปันนทากยบุตร พระพุทธเจ้าสอน ดังนี้ว่า บุคคลที่ฉลาดควรมีคุณธรรมในตนเอง
 ก่อน ฝึกตนให้มีคุณธรรมในตนเองก่อน จึงไปสอนบุคคลอื่น บุคคลทั้งหลายจะได้สรรเสริญ

๓) ปธานิกตีสสเถระ พระพุทธเจ้าสอนว่า สอนบุคคลอื่นอย่างไรก็ดี ตนเองต้องประพฤติตนตามที่
 สอนบุคคลอื่น จึงจะชื่อว่าฝึกตนดีแล้ว เพราะการฝึกตนเองนั้นฝึกยาก

๔) กุมารกัสสปเถระมาตุ (มารดาของพระกุมารกัสสปเถระ) พระพุทธเจ้าสอนว่า ตนเป็นที่พึ่ง
 ของตน ไม่มีใครจะเป็นที่พึ่งได้ บุคคลมีตนที่ฝึกดีแล้วย่อมได้สิ่งที่ได้โดยยาก ในเรื่องนี้ ตั้งตนไว้ในกุศล
 หลังจากเสียชีวิตแล้วไปเกิดในสวรรค์ หรือบำเพ็ญกรรมฐานจนกระทั่งบรรลุมรรคและผล ดังนั้น การกระทำ
 กุศลและการบำเพ็ญกรรมฐานตนต้องทำด้วยตนเองให้คนอื่นทำแทนไม่ได้

๕) มหากาลอุบาสก พระพุทธเจ้าสอนว่า บาปที่ตนกระทำแล้ว เกิดจากตน มีตนเป็นแดนเกิด
 บาปนั้่นย่อมย่ำยีบุคคลนั้นให้ไปเกิดในอบายภูมิ

๖) เทวทัตต เป็นเรื่องของ พระเทวทัตที่ทุศีล การทุศีลเหมือนเถาวัลย์ที่รบกวนชีวิตของ
 ของบุคคลไว้ สาเหตุแห่งความทุศีล คือ ตัณหา

๗) สังฆเภทปริสักกณะ (การกระเสือกกระสนเพื่อจะทำลายสงฆ์) คือ เรื่องของพระเทวทัต
 มีความอยากจะแยกสงฆ์ลงอุโบสถ แยกทำสังฆกรรม พระพุทธเจ้าตรัสว่า ความดีคนดีทำง่าย คนชั่วทำยาก
 ความชั่วคนชั่วทำง่าย พระอรียบุคคลทำยาก

๘) กาลเถระ เรื่องพระเถระหวงอุปาสิกาผู้อุปัฏฐาก ไม่อนุญาตให้อุปาสิกานี้ไปฟังเทศน์จาก
 พระพุทธเจ้าเกรงว่า อุปาสิกาคณนี้จะไม่นับถือตนเอง พระกาลเถระ เชื่อว่าเป็นผู้คัดค้านคำสอนของ

พระอรหันต์ เพราะตนเองเป็นผู้มีทิวทัศน์ที่ผิด เหมือนขุยไผ่ฆ่าต้นไผ่ ปลีกกล้วยฆ่าต้นกล้วย ขุยอ้อฆ่าต้นอ้อ ม้าอัสตรย่อมฆ่าแม่ ลากสักการะย่อมฆ่าบุคคลถ้อย

๙) จุฬกาลอุปาสก พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า ทำบาปเองย่อมเศร้าหมองเอง ไม่ทำบาปย่อมเป็นผู้บริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์ หรือ ความไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน บุคคลอื่นจะทำให้บุคคลอื่นบริสุทธิ์ไม่ได้

๑๐) พระอรรถกถาจารย์ เรื่องพระเถระที่ได้ทราบข่าวว่าอีก ๓ เดือนข้างหน้าพระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน จึงรีบเร่งทำความเพียรจนกระทั่งได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ประโยชน์ตนไม่ควรให้เสียไปแม้เพราะประโยชน์ของบุคคลอื่นแม้มาก เมื่อรู้แจ้งในประโยชน์ของตน พึงชวนชวายเป็นประโยชน์ของตน

ในอรรถวรรคได้อธิบายเรื่องการรักษา ๒ แบบ คือ (๑) การรักษาตนแบบคฤหัสถ์ (๒) การรักษาตนแบบบรรพชิต การรักษาตนตามแบบคฤหัสถ์ คือ การบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ ได้แก่

- ๑) บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน
- ๒) บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีล
- ๓) บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนา

พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายบุญกิริยาวัตถุออกเป็น ๑๐ ประการ คือ

- ๑) ทานมัย การทำบุญด้วยวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งบุญญานิสงส์
- ๒) ศีลมัย การดำรงตนอยู่ในวัตรและศีล
- ๓) ภาวนามัย การพิจารณาความสิ้นไปความเสื่อมไป
- ๔) อปายณมัย บุญสำเร็จด้วยความยำเกรง
- ๕) เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการชวนชวายเป็น
- ๖) ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ
- ๗) ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ
- ๘) เทศนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม
- ๙) อัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม

๑๐) ทิฏฐุชุกรม การทำความเห็นให้ตรง

ทั้ง ๑๐ ข้อนี้ ย่อให้สั้น คือ ทาน ศีล ภาวนา หากเป็นคฤหัสถ์ควรให้ทาน เนื่องจาก ทานนั้นเป็นเสมือนเครื่องประดับจิตให้งดงามอ่อนโยน การให้ทานเริ่มจากศรัทธาก่อนเมื่อศรัทธาแล้วนำไปสู่การรักษาศีลการมีระเบียบ วินัย กติกา อันเป็นวินัยของคฤหัสถ์คือ การรักษาศีล ๕ ข้อ ได้แก่ งดเว้นจากการฆ่า งดเว้นจากการขโมย งดเว้นจากการนอกใจนอกกายคู่ครอง งดเว้นจากการดื่มสุรา สุดท้ายคือ การภาวนา คือ การทำความเห็นให้ตรงเข้าใจในกฎของไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์ อนัตตา บังคับบัญชาไม่ได้ เข้าใจความเปลี่ยนแปลงในร่างกาย เข้าใจถึงธรรมชาติ หรือ สถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทุกอย่างทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ แขน ขา อวัยวะในร่างกายบังคับไม่ได้ ไม่ให้เจ็บห้ามไม่ได้ สภาวะอาการเหล่านี้คฤหัสถ์ผู้มีทาน ศีล เป็นพื้นฐาน การที่จะเจริญภาวนาวิปัสสนากรรมฐาน หรือ

สมณกรรมฐาน ก็เป็นเรื่องที่ง่ายในการที่จะปฏิบัติตาม หากคฤหัสถ์ไม่บำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ก็ไม่ชื่อว่ารักษาทน คฤหัสถ์ควรบำเพ็ญกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ คือ กายกรรม ๓ ได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินิโคตในสามี หรือ ภรรยาผู้อื่น วจีกรรม ๔ ได้แก่ ไม่พูดปด ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ มโนกรรม ๓ คือ ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่พยาบาทปองร้ายผู้อื่น ทำความเห็นให้ถูกต้อง ดังนั้น หากคฤหัสถ์ตั้งตนอยู่ในกรอบของ บุญกิริยาวัตถุ คือ ทาน ศีล ภาวนา ตั้งอยู่ในกรอบของ กุศลกรรมบถ ๑๐ ได้ชื่อว่ารักษาทน มีตนอันตนรักษาศีลแล้ว

การรักษาทนแบบบรรพชิต ปรากฏคำว่า บำเพ็ญสมณธรรม กรรมฐาน ปรากรวิปัสสนา ไม่ได้ระบุชนิดของสมณกรรมฐาน หรือชนิดของวิปัสสนา ภาพรวมคือการเจริญกรรมฐาน ตัวอย่างเรื่องของ พระอัสสชิที่ตถาคตเถระที่เมื่อทราบข่าวว่าภายใน ๓ เดือนข้างหน้าพระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน จึงปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรมมีคำว่า “อจจารทวิปัสสโกคือปารกวิปัสสนาอิง” ไม่ปรากฏคำอธิบายถึงขั้นตอนวิธีการในการเจริญวิปัสสนา การบำเพ็ญกรรมฐานถือว่าเป็นเป้าหมายที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา ถึงแม้จะเรียนพระปริยัติธรรมในช่วงบวชใหม่ติดตามรับใช้ครูบาอาจารย์ หรือ เรียนปริยัติธรรมในปฐมวัยและมัชฌิมวัย ในปัจฉิมวัยควรเจริญกรรมฐาน เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน แต่หากไม่บรรลุเป้าหมายสูงสุด ยังได้เป้าหมายรองคือ เกิดเป็นมนุษย์ หรือ เกิดในสวรรค์ ส่วนเป้าหมายที่ไม่ต้องการคือ การเกิดในอบายภูมิ ๔ กล่าวได้ว่า การเรียนพระปริยัติธรรมยังถือว่าไม่รักษาทน หรือ การอยู่ในถ้ำ อยู่ในกุฏิ แต่ไม่บำเพ็ญกรรมฐานก็ยังไม่ชื่อว่ารักษาทน ต่อเมื่อเจริญกรรมฐาน จึงชื่อว่ารักษาทน เมื่อบรรพชิตมีความชำนาญในกรรมฐานแล้วจึงไปสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามจึงจะได้รับความสรรเสริญ แต่หากไม่ได้บำเพ็ญสมณธรรมแล้ว หรือ บำเพ็ญกรรมฐานปฏิบัติดิ้นรนอยู่แต่ได้ตั้งตนเป็นอาจารย์สอนกรรมฐานก็ไม่ชื่อว่ารักษาทน สอนให้ลูกศิษย์ปฏิบัติตนไปในทางที่ผิดเกิดความผิดพลาด ก็ไม่ชื่อว่ารักษาทน ในอรรถวรรคทั้ง ๑๐ เรื่องมุ่งให้สาวกสาวิกา รักษาตน มีตนเป็นที่พึ่ง ตั้งตนอยู่ในคุณธรรมที่เหมาะสม ฝึกตนให้บรรลุธรรมก่อนจึงไปสอนผู้อื่น การที่พระพุทธเจ้ามุ่งให้รักษาทนเสียก่อนเพราะตนฝึกได้ยาก หากบรรพชิตนั้นบวชมาแล้วต้องคร่ำบดตั้งแต่วันที่ยึดตนบวชก็ไม่ชื่อว่ารักษาทน ความดีคนดีทำได้ง่าย คนชั่วทำความดียาก ความชั่วคนดีทำได้ยาก แต่คนชั่วทำได้ง่าย การทำกุศลคือ ความบริสุทธิ์ ตนเองจะรู้ได้ด้วยตนเอง ดังนั้น การรักษาทนในแบบบรรพชิตคือ การบำเพ็ญสมณธรรมเจริญกรรมฐานทั้งสมณกรรมฐานและวิปัสสนา กรรมฐาน ประโยชน์ของตนคือ การปรารภอย่างยิ่งซึ่งวิปัสสนากรรมฐานเพื่อที่จะได้มีที่พึ่งคือ การบรรลุอรหัต

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมที่เป็นสมมุติสังจะให้พุทธบริษัทฟัง ก็เพื่อให้พุทธบริษัททำตนให้มี หิริ คือ ความละอายต่อบาป ทุจริตทางกาย ทางวาจา ทางใจ ให้มีความสะดุ้งกลัวต่อบาป เพื่อต้องการให้พุทธบริษัทรับผิดชอบการกระทำของตนเอง ทั้งการกระทำที่ดีและการกระทำที่ไม่ดี การกระทำในปัจจุบันจะบอกอนาคตของบุคคลนั้น การที่จะบุคคลนั้นจะมีความสุข หรือ ความทุกข์อยู่ที่การกระทำของตนเอง เพื่อต้องการที่จะให้บอกถึงบุคคลผู้สร้างเสนาสนะ ภูมิ วิหาร ลานเจดีย์ว่า ผู้นั้นผู้นี้เป็นคนสร้าง เช่น

มหาวิทยาลัยเวรวันสร้างโดย พระเจ้าพิมพิสาร ปุพพารามสร้างโดย นางวิสาขา เป็นต้น เพื่อแสดงว่านาย ก. นาย ข. นั้นได้ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำโลหิตตูปบาท ทำสังฆเภท เพื่อแสดงว่า นาย ก. นาย ข. มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เพื่อแสดงว่าบุคคลนั้นได้บรรลุบุพเพนิวาสานุสติญาณ บุคคลนั้น ถวายทาน บุคคลผู้มีศีลมีกัลยาณธรรมเป็นผู้รับทาน พระพุทธเจ้าไม่ทรงละโลกสมมุติ ทรงดำรงอยู่ในชื่อ ของชาวโลก ใช้ภาษาของชาวโลก ใช้ถ้อยคำของชาวโลกแสดงธรรมจึงบุคคลกถา เพื่อไม่ทรงละโลกสมมุติ พระพุทธเจ้าจะตรัสภาษาสมมุติก่อนแล้วจึงตามด้วยภาษาปรมาตม์ กล่าวได้ว่า ภาษาสมมุติเป็นภาษาที่ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่บุคคลที่ยังไม่บรรลุธรรมให้เข้าใจได้ง่าย ส่วนอีกภาษาหนึ่งเป็นภาษาปรมาตม์ ภาษานี้ไม่กล่าวถึงบุคคล สัตว์ แต่จะมุ่งเทศนาเกี่ยวกับขันธ ๕ อายตนะ ธาตุ สติปัฏฐาน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สัมมปธาน อิทธิบาท อินทรีย์ สำหรับพุทธบริษัทที่มีอุปนิสัยในการบรรลุธรรม พระพุทธเจ้า จะตรัสภาษาปรมาตม์ก่อนจึงตรัสภาษาสมมุติ

ในจำนวนอรรถวรรคทั้ง ๑๐ เรื่อง ๗ เรื่องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับให้รักษาดน การบำเพ็ญสมณธรรม มุ่งให้การเจริญกรรมฐาน ไม่ได้ระบุวิธีการบำเพ็ญกรรมฐานและชนิดของกรรมฐานเพียงเป็นการแนะนำ การรักษาดนที่ถูกต้องคือการบำเพ็ญสมณธรรมจนกระทั่งบรรลุผลนิพพาน ได้แก่เรื่อง (๑) โพธิราช กุมาร (๒) อุปันนทศากยบุตร (๓) ปธานิกตีสสเถระ (๔) มารดาของพระกุมารกัสสปะ (๕) เรื่องสังฆเภท ปรีสัถกณะ การกระเสือกกระสนเพื่อจะทำลายสงฆ์ (๖) จูฬกาล (๗) อตตทัตเถระ ส่วนอีก ๓ เรื่องได้แก่ อุบาสกชื่อว่ามหากาล พระเทวทัต กาลเถระ เป็นเรื่องการตั้งตนไม่ไว้ไม่ดี นำตนทำบาป มีข้อความที่ เกี่ยวกับกรรมฐานดังนี้ว่า “เป็นไปเพื่อสุคติและเป็นไปเพื่อนิพพาน” คือ การฝึกตนด้วยวิปัสสนากรรมฐาน โดยใช้ตนเป็นในการศึกษา ตน เป็นภาษาสมมุติ หากว่าโดยภาษาปรมาตม์ คือ ขันธ ๕ ได้แก่ รูปขันธ เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธ กล่าวได้ว่า ขันธ ๕ เป็นวิปัสสนาภูมิ ในขันธ ๕ มีส่วน ประกอบ คือ อายตนะและธาตุ นอกจากนั้นขันธ ๕ เป็นทุกข์สัจจะ สมุทยสัจจะ การที่พระพุทธเจ้า ตรัสสอนให้รักษาดน คือ การมีสติเป็นฐานในการดำเนินชีวิต หากเป็นชีวิตคฤหัสถ์จะมีความยุ่งยากในการ ที่จะคอยกำหนดสติ เนื่องจากต้องทำมาหากิน เลี้ยงดูบุตรและภรรยา หรือ หากเป็นสตรีก็ต้องดูแลบ้าน ทำอาหาร เป็นต้น หากเป็นบรรพชิตออกบวชไม่มีเรือนการเจริญวิปัสสนากรรมฐานจะได้ผลดี การบำเพ็ญ จิตภาวนานั้นเป็นวิชาของพระพุทธเจ้าที่สอนพุทธบริษัทตั้งแต่เริ่มตั้งพุทธศาสนาตลอด ๔๕ ปีที่พระองค์ มีชีวิต

ภavanaที่เหมาะสมกับตนนั้น คือการเจริญสติในขันธ ๕ ได้แก่มหาสติปัฏฐาน ๔ ประการ เป็นการ เริ่มต้นตั้งสติในการกำหนดลมหายใจเข้าออกดูอาการสั้นและยาวของลมหายใจ กำหนดอริยาบถใหญ่ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน อริยาบถย่อย คือ ก้ม คู้ เขยียด เหลี้ยวซ้าย เหลี้ยวขวา เป็นต้น กำหนดธาตุ คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ที่ก่อร่างสร้างตัวเป็นตัวคน กำหนดอวัยวะในร่างกายเป็นสิ่งปฏิกุศล คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น เมื่อเสียชีวิต ร่างกายเปลี่ยนสภาพเป็นอืดบวมมีน้ำเหลืองน้ำหนอง เปื้อยเน่าผุพังเหลือกระดูกมีสติพิจารณา จนกระทั่งกระดูกถึงความป่นแหลกเป็นผุยผง นอกจากนั้น ให้มี

สติในการกำหนดความรู้สึก คือ สติกำหนดความรู้สึกดีใจ สติกำหนดความทุกข์ใจ สติกำหนดความเฉย ๆ มีอาการความรู้สึกอย่างไรที่เกิดในปัจจุบันให้กำหนดรู้อาการนั้น ๆ สติกำหนดรู้จิตโลภ จิตโกรธ จิตหลง จิตมีศรัทธา จิตมีปีติ เป็นต้น สติกำหนดรู้อาการนั้น ๆ สภาวธรรมทั้งหลายมีขั้น ๕ อย่างตนะ นีวรณ เกิดขึ้นให้มีสติกำหนดรู้เท่าทัน

คำว่า ตน เป็น คำเทศนาสมมุติสัจจะ การที่จะสอนบุคคลที่ควรรู้ด้วยสมมุติสัจจะก่อนพระพุทธเจ้า จะสอนสมมุติสัจจะก่อนแล้วจึงสอนด้วยคำปรมาตม์ เพราะหากสอนคำปรมาตม์ก่อนบุคคลนั้นจะไม่เข้าใจ ธรรมเทศนาจะเป็นเรื่องที่ยากไม่เข้าใจ ดังนั้น จึงสอนสมมุติสัจจะก่อน และสมมุติสัจจะไม่เป็นคำมุสาวาท แต่เป็นความจริงโดยสมมุติ พระสูตรพระวินัยที่กล่าวถึง บุคคลต่าง ๆ เป็นคำสมมุติ ส่วนบุคคลที่ควรสอน ปรมาตม์สัจจะก่อน พระองค์ก็จะสอนปรมาตม์ก่อนหลังจากนั้นจึงสอนสมมุติสัจจะ จึงสรุปได้ว่า อัตตวรรคนี้เป็นสอนสมมุติสัจจะก่อน แล้วจึงสอนปรมาตม์สัจจะตามภายหลัง

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาของอรรถวรรคในคัมภีร์ธรรมบท ผลการวิจัย พบว่าในอรรถวรรค ทั้ง ๑๐ เรื่อง มีโครงสร้าง มีข้อความที่ปรากฏเกี่ยวกับกรรมฐานทั้งหมด ๗ เรื่อง ส่วน ๓ เรื่องนั้นเป็นการไม่ปฏิบัติกรรมฐาน พาดนไปในทางที่ผิด ในอรรถวรรค คำว่ารักษาดน คือ การพิจารณาขั้น ๕ ในแนว กรรมฐานในเห็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สอดคล้องกับงานของ **พระครูปลัดสมหมาย อตฺถสิทฺโธ** ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาขั้น ๕ ในอนัตตลักษณะสูตร” ผลการศึกษาพบว่า หัวใจสำคัญของ พระสูตร คือ ขั้น ๕ และ ไตรลักษณ์ เนื้อหาในพระสูตรเน้นเรื่อง “อนัตตา” ผู้ที่เข้าใจในปริยัติ สามารถนำไปปฏิบัติ เมื่อเข้าใจอย่างถ่องแท้สามารถเพิ่มความรู้ความเข้าใจพัฒนาจิตของตนเองตามรู้เท่าทัน ความเป็นจริงถือว่า เป็นการพัฒนาตามแนวทางกระบวนการพัฒนาชีวิตทางพระพุทธศาสนา

โครงสร้างเนื้อหาของอรรถวรรค จำนวน ๑๐ เรื่อง ว่าด้วยเรื่องการสอนตนให้ทำความดี เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสอนตนให้มีตนเป็นที่พึ่ง สอนตนก่อนจึงไปสอนผู้อื่นจะทำให้ได้รับความสรรเสริญ การรักษาดน ประโยชน์ของตน คือ การทำความดี สอดคล้องกับงานของ **สุขญา ศิริธัญญกร** ได้ศึกษาเรื่องวิจารณ์คัมภีร์ อรรถกถาธรรมบท อธิบายเรื่อง “อรรถวรรค” ในหมวดว่าด้วยเรื่องตน มีจำนวน ๑๐ เรื่อง ๑๐ คาถาเนื้อหา อธิบายถึงตน คำว่าตนในที่นี้ให้ความหมายว่าเป็นผู้กระทำ (สยกัตตา) โดยทั่วไปไม่ได้หมายถึง “อรรถา” หรือ “อาตมัน” ที่อธิบายไว้ในตำราต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์ ส่วนคำสอนพระพุทธองค์ทรงสอนให้ “รู้จัก รักษาตนด้วยการทำความดี ให้รู้จักตนเองรู้จักวางจังหวะของชีวิตและการทำหน้าที่ต่อผู้อื่น ไม่ควรทำหน้าที่ ของตนให้บกพร่อง การที่จะสอนผู้อื่นได้นั้น ควรสอนตนเองให้ได้ก่อนเพื่อป้องกันความเดือดร้อนที่จะ ตามมากกระทบตนเอง

การรักษาตนในอรรถวรรคมีทั้งรักษาดนแบบคฤหัสถ์และรักษาแบบบรรพชิต คำว่าตนเป็นภาษา สมมุติ แท้จริงแล้วคำว่าตนไม่มี หากว่าโดยปรมาตม์แล้ว ตน คือ ขั้น ๕ คำว่าขั้นคือ สภาวธรรมไม่มี

ตัวตนเป็นปรมาตม พระพุทธเจ้าทรงสอนบุคคลทั้งหลายที่จะพึงรู้พระธรรมเทศนาด้วยภาษาสมมุติ พระองค์ก็จะสอนด้วยภาษาสมมุติก่อนแล้วจึงสอนด้วยภาษาปรมาตม หากบุคคลใดจะพึงเข้าใจด้วยภาษาปรมาตม ก่อนพระองค์ก็จะสอนด้วยภาษาปรมาตมแล้วจึงสอนด้วยภาษาสมมุติ ดังนั้นการสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการรักษาดนในอรรถกถาทั้ง ๑๐ เรื่องนั้น ก็คือ การสอนให้คฤหัสถ์ตั้งอยู่ใน ทาน ศีล ภavana ส่วนบรรพชิตนั้นให้บำเพ็ญสมณธรรม คือ การเจริญกรรมฐาน พระพุทธเจ้าสอนกรรมฐานผ่านการรักษาดน สอดคล้องกับงานของ จิณฐตา ฐิตวัฒน์ ได้ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์กรรมฐานในอปปมาทวรรคและจิตตวรรค” พบว่าในอรรถกถาธรรมบทในส่วนของอปปมาทวรรคพระพุทธเจ้าสอนทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานผ่านความไม่ประมาท การไม่ประมาท คือ เจริญกรรมฐานที่มีสมถกรรมฐานเป็นบาทฐาน หรือ สอนวิปัสสนาล้วน ๆ ในจิตตวรรคสอนให้รักษากิจเมื่อรักษารักจิตได้นั้น คือ การเจริญกรรมฐาน การรักษากิจ คือ การเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ คือ สติกำหนดรู้เท่าทันการเคลื่อนไหวทางร่างกาย สติกำหนดการเคลื่อนไหวทางความรู้สึก สติกำหนดรู้เท่าทันความคิด สติกำหนดรู้อารมณ์ทางใจ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติกรรมฐานในโลกวรรคในอรรถกถาธรรมบท
- ๒) ศึกษาวิเคราะห์ความเป็นพระพุทธรูปในพุทธวรรคในอรรถกถาธรรมบท

บรรณานุกรม

- จิณฐตา ฐิตวัฒน์. “วิเคราะห์กรรมฐานในอปปมาทวรรคและจิตตวรรค”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๔.
- ประพันธ์ ศุภขร. **พระพุทธศาสนาเถรวาท**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระคันธสราภิวังศ์ (แปลและเรียบเรียง). **มหาสติปัฏฐานทางสู่พระนิพพาน**. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๘.
- พระครูปลัดสมหมาย อตฺตสิทฺโธ. “การพัฒนาขั้น ๕ ในอนัตตลักขณสูตร”. **วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๔) : ๔๑-๔๙
- พระครูวิโรจน์กาญจนเขต. พระครูกิตติชัยกาญจน์. พระครูกาญจนกิจโสภณและแม่ชีกุลภรณ์ แก้ววิลัย. “วิธีการสอนวิปัสสนากรรมฐานของวิทยาลัยสงฆ์กาญจนบุรีศรีโพธิ์”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (๒๐๒๒) : หน้า ๔๔๗-๔๕๖.
- พระเฉลียว กตปุญโญ (สาริบุตร). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ขั้น ๕ ในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). **คู่มือการบำเพ็ญกรรมฐาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

พระธรรมธีรราชหมานี่ (โชดก ญาณสิทธิ). **วิปัสสนาญาณโสณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บจก. ศรีอนันต์การพิมพ์, ๒๕๔๖.

_____. **หลักปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สธรรมิก, ๒๕๔๖.

_____. **วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๒**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรัฟ, ๒๕๓๒.

_____. **วิปัสสนากรรมฐาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____. **ความเป็นมาของวิปัสสนากรรมฐาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลและเรียงเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๓.

พระภิกษุญาณมุนี (สุโข ปวโร). **คู่มือวิปัสสนากรรมฐาน รวบรวมโดยพระประเดิม โภมโล**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สกุลช่างจำกัด. ๒๕๔๙.

พระมหาญาณมุนี อภิปุณฺโณ. “บรรยายวิชากรรมฐาน” หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต เสารี อาทิตย์ พ.ศ., ๒๕๖๔.

พระศรีวรญาณ วิ. (บุญชิต ญาณสวโร). **หลักการปฏิบัติกรรมฐานในพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระสังฆราชเมธีกร. **โลกที่ปกสาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล สหประชาพานิชย์, ๒๕๒๙.

พระสัทธรรมโฆสเถระ. **โลกบัญญัติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๒๘.

พระอาจารย์ ดร. ภัททนต์ อาสภมหาเถระ อัมมาจริยะ อัครมหากรรมฐานาจริยะ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์. **วิปัสสนาที่ปณีฎีกา**. ชลบุรี : วัดภัททนต์ อาสภาราม, ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. **วิปัสสนาในอริยาบถเดิม**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

_____. **อานาปานสติสมบูรณแบบ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. ปฐมสมันตปาสาทิกา แปล เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

วสิน อินทสระ. สารสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๑๐.

สมทรง เขียมจิตร. “การศึกษาวิเคราะห์การสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธิธารณ์”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. แนวปฏิบัติในสติปัฏฐาน. ม.ป.ท., ๒๕๕๗.

สุชนา ศิริธัญญ. “วิจารณ์คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”.
วารสารมหาจุฬาริชาการ. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (๒๔/๐๒/๒๕๖๐): หน้า ๑๕๑-๑๖๑.

Beach. Dale S. Personnel: The Management of People at Work. 3rd. New York: Macmillan Publishing Co., 1970.

Chantavanich. S.. Qualitative Research Methods. 17th ed. Bangkok: Chulalongkorn University., 2010.

Good. Carter V.. Dictionary of Education. 3rd ed. New York: McGraw-Hill Book Company., 1973.